

**VISEGRAD
JOURNAL
ON HUMAN RIGHTS**

Nº 1, 2021

Editorial board

Slovak Republic

Prof. JUDr. Jan Svak, DrSc.
Doc. JUDr. Julius Kovach, CSc.
JUDr. Ivan Ikrényi, PhD., F.I.I.
JUDr. Denisa Soukenikova, PhD.
JUDr. Ivan Roháč, LL.M, MBA, PhD.
JUDr. Martina Reřichová, PhD.
Prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc.
Prof. JUDr. Pavel Hollander, DrSc.
Prof. PhDr. JUDr. Milos Vecera, CSc.
Prof. JUDr. Jan Hurdik, DrSc.
JUDr. Alexandra Sestrienková
JUDr. Lukáš Cisko, Ph.D.
JUDr. Ivana Shoshková, PhD.
JUDr. Jozef Beňo, PhD.

Czech Republic

JUDr. Petr Poledník
Prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.
JUDr. Zdenka Papoušková, Ph.D.
Doc. JUDr. Blanka Vítová, LL.M., Ph.D.
Doc. et doc. JUDr. Naděžda Shishková, Ph.D.
Prof. JUDr. Michal Skrejpek, DrSc.
Prof. JUDr. Jan Hurdik, DrSc.

Ukraine

Prof. JUDr. Yaroslav Lazur, DrSc.
Prof. JUDr. Dmytry Byelov, DrSc.
Prof. JUDr. Yuriy Bysaha, DrSc.
JUDr. Myroslava Hromovchuk, CSc.
Prof. JUDr. Oleksandr Roháč, DrSc.
Prof. JUDr. Viktor Zaborovskyy, DrSc.
Prof. JUDr. Ludmila Deshko, DrSc.

Romania

Assoc.prof. Daniel Berlinger, PhD.
Lect.univ.dr. Ioan Liviu Taut.
Prof. JUDr. Ivan Horka, PhD.

Poland

Prof. JUDr. Piotr Stanisz
Ph.D. Katarzyna Szwed

Ph.D. Marta Kolodziejczyk
Ph.D. Justyna Ciechanowska
Dr. Jarosław Storzynski
Dr. Grzegorz Maroń
Prof. dr hab. Janush Nichyporuk

Russian Federation

Prof. JUDr. Oleksandr Sevrukov, DrSc.
JUDr. Helena Shekk, PhD.

Moldova

Prof. JUDr. Valeriu Bujor
Prof. JUDr. Valeriu Čerba

Macedonia

Assoc. prof Zoran Filipovski, PhD.

Croatia

Prof. JUDr. Budislav Vukas jr., DrSc.

Hungary

Dr. Timea Barzó
Dr. Varga Norbert
Dr. habil Csilla Csak, PhD
Dr. Erika Varadi-Csema, PhD, LL.M

Kazakhstan

Prof. JUDr. Kazbek Ukanov, DrSc.

Litva

Prof. JUDr. Arvid Struzhunas, DrSc.

Latvia

Doc. JUDr. Janis Grasis

Austria

Prof. JUDr. Bernd Wieser, DrSc.

Estonia

Prof. Tanel Kerikmäe
Dr Archil Chochia
LLM Madis Ernits

www.vjhr-journal.sk

Registered number: EV 5051/14

Publisher:

PANEURÓPSKA
VYSOKÁ ŠKOLA

Pan-European University
Faculty of Law Tomášikova,
10 Bratislava

Uzhhorod National
University
Faculty of Law
Kapitul'na, 26 Uzhhorod

Public organization
„LEX PRO OMNES”
Mierová, 2529 Humenné

Public organization
„Association of International
Educational and Scientific
Cooperation”
Kapitul'na, 26 Uzhhorod

▶ The right to a salary in the system of constitutional human and citizen rights	267
<i>Право на заробітну плату в системі конституційних Прав людини і громадянина</i> <i>V. Fridmanska</i>	
▶ Means of obtaining unlawful benefits in the field of land relations	272
<i>Способи одержання неправомірної вигоди у сфері земельних відносин</i> <i>Vadym Dzyubynskiy</i>	
▶ Enhanced cooperation as a form of flexible integration in the EU: benefits and risks	277
<i>Застосування просунутої співпраці як однієї з форм гнучкої інтеграції в ЄС: переваги та небезпеки</i> <i>Vitalii Savka</i>	
▶ General principles of activity of judges of higher specialized courts of Ukraine	283
<i>Загальні принципи діяльності суддів Вищих спеціалізованих судів України</i> <i>Vladimir Shunko</i>	
▶ Certain directions for improving private financing of political parties in Ukraine: European experience	288
<i>Окремі напрямки вдосконалення приватного фінансування політичних партій в Україні: європейський досвід</i> <i>Volodymyr Dzhuhan</i>	
▶ Cross-border cooperation of local authorities in the context of decentralization (theoretical and practical aspects).....	293
<i>Транскордонне співробітництво місцевих органів влади в умовах децентралізації (теоретико-практичні аспекти)</i> <i>Yaroslav Lazur, Mariya Mendzhul, Yuliia Fetko</i>	
▶ The constitutional acts of Czechoslovakia in 1920: legal status of Podkarpatska Rus	297
<i>Ya. Landovsky</i>	
▶ Types of development activity in the field of construction	300
<i>Види девелоперської діяльності у сфері будівництва</i> <i>Yaroslav Bliakharskyi</i>	
▶ The main circumstances to be proved in criminal proceedings on the creation of paramilitary or armed formations not provided by law	305
<i>Основні обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.</i> <i>Yelyzaveta Kots</i>	
▶ Administrative and legal relations in the activities of district administrative courts in Ukraine	312
<i>Адміністративно-правові відносини у діяльності окружних адміністративних судів в Україні</i> <i>Yu. Terekhova</i>	
▶ The content of agreements on section of inheritance in Ukraine	318
<i>Зміст договорів про розподіл спадщини в Україні</i> <i>Yuliia Zinkevych</i>	

The right to a salary in the system of constitutional human and citizen rights

Право на заробітну плату в системі конституційних Прав людини і громадянина

V. Fridmanska

Key words:

the right to a salary; Human Rights; economic rights; social rights; socio-economic rights; salary.

Ключові слова:

право на заробітну плату; права людини; економічні права; соціальні права; соціально-економічні права; оплата праці.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої держави одним з найдискусійніших питань в теорії та практиці виступає механізм реалізації та захисту прав людини і громадянина. На сучасному етапі виникає необхідність у додатковому дослідженні визначення змісту та особливостей окремих видів прав і свобод людини, їх місця в Основному законі України та в системі конституційних прав людини і громадянина. Особливу увагу привернули зміст та особливості соціально-економічних прав, їх європейські стандарти та проблеми їх захисту. Дослідження у цій сфері розгорнулися в масштабах міжнародного та національного рівнів, а особливий вплив на загальну картину зробили питання загострення у сфері праці. Предметом нашої уваги, незалежно від попередніх наукових аргументів, стало неоднозначне трактування теоретичних та практичних аспектів, якими визначаються місце та роль права на заробітну плату в системі прав людини. Важливість обраної теми та процес удосконалення соціально-економічних відносин, правової свідомості, орієнтир на євроінтеграцію та інші фактори визначають актуальність означеного дослідження.

Аналіз наукових публікацій. Місцю права людини і громадянина на заробітну плату в системі конституційних прав приділяли увагу як вітчизняні вчені так і зарубіжні. Основою для нашого дослідження послужили праці науковців-класиків з теорії права та конституціоналістів, а також наукові доробки сучасних дослідників, зокрема А. Алпатової, С. Барегамян, О. Валецької, С. Верланова, О. Волкової, О. Епель, О. Зайчук, Ю. Кириченко, Є. Краснової, Ю. Марченко, В. Мацокіна, В. Нерсисянца, Н. Оніщенко, П. Рабіновича, Д. Сабліна, Ю. Сульженко, Г. Чанишевої, та інших.

Метою цієї статті є визначення місця права на заробітну плату в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Виклад основного матеріалу. Багатоманітність суспільних відносин та багатогранність прав людини викликає різні погляди з приводу класифікації прав людини і громадянина. У поле нашого зору потрапляє аналіз досліджень щодо віднесення конституційного права на заробітну плату до однієї з цих категорій. Звісно, думки вчених різняться і досліджуване нами право на заробітну плату найчастіше відносять до соціальних, до економічних або, не розмежовуючи їх, – до соціально-економічних.

В. Нерсисянц приходять до висновку, що будь-який поділ прав за різними категоріями є умовним, бо не завжди окреме право може бути чітко віднесене до однієї з категорій¹.

На думку О. Волкової, втручання державою в закони попиту, пропозиції, прибутку, вільної конкуренції є межею розподілу сфери дії прав на соціальні та економічні².

В. Мацокін у авторефераті дисертаційного дослідження звертає увагу на важливість та пріоритетності саме соціальних прав і свобод серед інших особистих, політичних, культурних, економічних та екологічних, оскільки такі набувають для особи ціннісного значення та сенсу при наявності достатніх засобів та ресурсів для фізичного існування. При відсутності можливості у особи забезпечити елементарні умови існування, забезпечити відтворення фізичних сил через неякісне харчування, коли вона не має будь-якого житла та одягу – інші права втрачають своє соціальне призначення³.

¹ Проблемы общей теории права и государства / Под общ. ред. В.С. Нерсисянц. Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. С. 232-233.

² Волкова О.М. Соціальні права особи: поняття, сутність, особливості. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 41.

³ Мацокін В.В. Право громадян України на достатній життєвий рівень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2008. С. 3.

Ю. Кириченко за результатами дисертаційного дослідження наводить обґрунтування класифікації прав людини в конституційній практиці України та Європи на сучасному етапі і вказує 2 підходи: за першим підходом права і свободи перераховуються в тексті Основного Закону, але окрім цього поєднуються в групи, які формально викладаються як підрозділи, частини або глави розділів; за другим підходом права і свободи викладаються без виділення їх у окремі групи. Щодо Основного закону України, зазначає певну послідовність викладення прав людини з урахуванням найважливіших і найістотніших сфер життєдіяльності, а саме: громадянські, політичні, економічні, соціальні і культурні права і свободи людини і громадянина. У підсумку вказує, що в другому розділі Основного Закону України закріплено аж 54 права і свободи, і це найбільше за кількістю серед інших конституцій європейських держав. При цьому автор обґрунтовує доцільність викладення в Основному Законі України положення норм статті 43 серед соціальних прав⁴.

О. Епель в дисертаційному дослідженні до видів соціальних прав серед інших відносить і право на заробітну плату. Проте далі наводить уточнення, що такі права як право на працю, соціальний захист та достатній життєвий рівень є основними видами конституційних соціальних прав та складають основу всіх соціальних прав. Кожне з цих основних прав, на її думку, містить у собі окрему групу прав. Через це, до права на працю включає право на належні, безпечні і здорові умови праці, повну зайнятість та захист від безробіття, професійну підготовку, заробітну плату, страйк, об'єднання у професійні спілки, участь у веденні колективних переговорів та інші. Тобто право на заробітну плату відносить до соціальних прав через складову права на працю⁵.

Крім того є і інша аналогічна наукова позиція, яка обґрунтовує належність права на працю (комплексно у розумінні статті 43 Конституції України) до конституційних соціальних прав, не виокремлюючи право на заробітну плату⁶.

Висновки дисертаційної праці С. Верланова зводяться до того, що економічні чи соціальні права людини розглядаються як права природні, які, окрім цього, відзначаються особливостями порівняно з іншими правами людини. Зокрема, такі права поширюються лише у певній сфері життєдіяльності людини – соціально-економічній. Автор вказує на необхідні зусилля держави зі створення умов щодо реалізації цих прав людиною, для забезпечення їх реальності; визначає, що забезпечення державою соціальних та економічних прав не має такої високої визначеності, яка нею робиться по забезпеченню громадянських і політичних прав. Такий прояв призводить до використання при закріпленні соціально-економічних прав переважно оціночних формулювань, таких як «гідний рівень життя», «справедливі умови праці», «задовільне існування»,⁷ а це, в свою чергу, впливає на визначення права на гідну заробітну плату.

Колектив науковців у складі Асбйорна Ейде, Катаріни Краузе, Аллана Розаса, Г. Чанишевої визначає економічні, соціальні та культурні права як три взаємопов'язаних компонента. Центральне місце серед соціальних прав відведено праву на достатній рівень життя, який, в свою чергу, взаємопов'язаний з визначенням права на заробітну плату. Для користування цим правом необхідно щоб кожний мав право на життєзабезпечення, тобто достатнє харчування, їжу, одяг, житло та умови нагляду. Але, водночас, вказується на можливість користування цими правами при наявності економічних прав, таких як право власності, право на працю (у розумінні ст. 23 Загальної декларації прав людини⁸ та ст. 6 Пакту про економічні, соціальні та культурні права⁹) та соціальне забезпечення. Також виділяють подвійну функцію економічних прав, яка проявляється у праві власності. З одного боку це право є основою для спеціальних прав, що забезпечують достатній рівень життя, з іншого – виступає фундаментом свободи¹⁰.

Відомі вчені в теорії права О. Зайчук, В. Оніщенко, П. Рабінович розглядають економічні права як можливість, через які можна розпоряджатися предметами матеріального характеру, здобувати засоби для існування і розвитку і реалізація яких задовольняє потреби людини в її індивідуальній самореалізації у економічній діяльності¹¹.

⁴ Кириченко Ю.В. Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. С. 3-4, 5.

⁵ Епель О.В. Доктрина захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2020. С. 2-3.

⁶ Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 249.

⁷ Верланов С.О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику України (загальнотеоретичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2008. С. 11.

⁸ Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Голос України*. 2008. № 236.

⁹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

¹⁰ Економічні, соціальні й культурні права / під ред. А. Ейде, К. Краузе, А. Розаса; пер. з англ. Г.Є. Краснокутського; наук. ред. Г.Л. Чанишева. Одеса : АО Бахва, 2006. С. 32.

¹¹ Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 96; Рабінович П. Основоположні права людини: соціально антропна сутність, змістова класифікація. *Право України*. 2010. № 2. С. 22.

На відміну від інших авторів, російський вчений А. Алпатов приходиться до висновку, що право людини на винагороду за працю – це категорія, яка відображає людську потребу у володінні економічними засобами (благами) існування. А відтак, розглядає право на винагороду за працю як всезагальне і рівне; таке, що належить до числа фундаментальних прав і свобод людини, що забезпечують її існування в суспільстві; яке за своєю природою є суто економічним правом, оскільки дає можливість отримати за свою працю винагороду (економічне благо) і цим дозволяє задовольнити матеріальні, духовні та інші потреби людини. Воно займає провідне місце серед економічних прав через свою характерну особливість – можливість отримання заслуженої винагороди з метою задоволення матеріальних та духовних потреб людини. Право на заробітну плату, на його думку має економічний характер, так як реалізується людиною в економічній сфері його життєдіяльності і спрямоване на отримання економічного блага. Інші права, наприклад такі як право на страйк, мають елементи як соціального так і економічного і дають підставу говорити про право подвійного значення, тобто вказувати на його «бінарний» подвійний характер. Поряд з цим, автор говорить про те, що повноцінне існування права на винагороду за працю в сучасних умовах неможливе без інших взаємопов'язаних з ним прав, таких як право на працю, право власності, право на страйк тощо, бо саме ці права відіграють важливу роль у створенні умов для оптимальної і ефективної його реалізації¹.

Такої ж точки зору притримується Ю. Сульженко і під визначенням поняття економічних прав і свобод людини і громадянина розглядає можливість володіти, користуватися та розпоряджатися новими економічними благами. Проте, в подальшому відносить до конституційних економічних прав і свобод статтю 43 Конституції України (розглядаючи її комплексно та в цілому як право на працю), не виокремлюючи право на заробітну плату².

Думка вченої С. Барегамян, викладена у дисертаційній праці, вказує на: - особливе місце соціально-економічних прав в системі основних конституційних прав і свобод людини та громадянина, закріплення яких в Основних Законах пов'язано з концепцією соціальної правової держави; - особливе місце трудових прав серед соціально-економічних. Також вона зазначає про відносну пряму дію економічних і соціальних прав, оскільки їх конституційне закріплення не єдине, що потрібне для реалізації громадянами вищевказаних прав. Захист соціальних та економічних прав залежить від того, наскільки конкретизований їх зміст у галузевому законодавстві³.

На думку Д. Сабліна, належність трудових прав до соціально-економічних обумовлена вираженням постійної потреби людини, необхідної для створення елементарних матеріальних передумов людського існування та забезпечення всебічного розвитку особистості⁴.

Є. Краснов орієнтується на трудові права, які займають значне місце в системі соціальних, економічних та культурних, визначених Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права,⁵ в назві якого вже відображаються категорії прав. В свою чергу, до числа трудових входить серед інших право на справедливі та сприятливі умови праці, включаючи справедливу заробітну плату без дискримінації⁶. Отже право на заробітну плату як одне з трудових прав автор відносить до соціальних та економічних, шляхом виключення належності до культурних.

Ю. Марченко у своїй статті вказує на належність права на оплату праці до соціально-економічних прав, а також констатує, що соціальна держава – це юридичне вираження відповідальності та обов'язків держави перед суспільством стосовно реалізації соціальної програми, яка, в свою чергу, ґрунтується на економічних, соціальних, культурних правах. «Ступінь соціальності» держави не можна визначити тільки за наявністю або відсутністю в конституціях соціально-економічних прав людини і громадянина, бо навіть при їх закріпленні, вони можуть бути сформульовані і як наміри держави, і як норми-декларації. В такому випадку ці права треба розглядати лише як орієнтир для діяльності уряду держави, а не як суб'єктивні права. Автор приходиться до висновків, якими констатує, що конституційні права і свободи у сфері праці, а саме, – право на оплату праці, надає людині можливість фізичного існування через отримання певних матеріальних благ за працю. Право заробляти на належне існування вважає невід'ємним від права на життя, так як право на життя є реальним тільки тоді, коли може бути забезпечене матеріально. Право на оплату праці вважає невідчужуваним через те, що тільки людина вправі розпоряджатися здібностями до праці.

¹ Алпатов А.А. Право человека на вознаграждение за труд в контексте соотношения экономики, права и справедливости (теоретико-правовые вопросы) : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 2005. С. 9, 33, 37-38, 75.

² Сульженко Ю.О. Поняття та система економічних прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 17, 19.

³ Барегамян С.Х. Конституційне право на працю та його реалізація в умовах європейської міждержавної інтеграції : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Маріуполь, 2018. С. 48-49.

⁴ Саблін Д.А. Права человека : учеб. пособие. Оренбург, 2004. С. 52.

⁵ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

⁶ Краснов Є.В. Основні трудові права: міжнародні стандарти і законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2008. С. 63-64.

Але, разом з тим обов'язком соціальної держави залишається створення відповідних умов для реальної змоги людини забезпечити себе і свою сім'ю. Забезпечення людини такою можливістю – одне з головних зобов'язань соціальної держави. Хоча автор розглядає конституційне право людини і громадянина на оплату праці, а не на заробітну плату, все ж визначає його найголовнішим серед соціально-економічних прав, яке дає можливість кожному отримувати справедливую винагороду за свою працю. Разом з цим, виділяє ознаки конституційного права на оплату праці: - одне із фундаментальних прав людини, яке встановлене міжнародними актами, Основним Законом України та іншими законами України; - визнається більшістю країн світу; - має економічні й соціальні складники; - закріплення основоположної ролі міжнародних актів; - гарантованість для громадян України, а також для інших осіб, які на законних підставах знаходяться в Україні⁷.

Такої ж думки притримується О. Валецька і право кожного на заробітну плату, не нижчу від визначеного законом відносить до групи соціально-економічних прав, в тому числі з огляду і на економічний характер заробітної плати⁸.

Висновки. Грунтуючись на аналізі наукових праць, спостерігаємо відсутність єдиного підходу щодо визначення місця права на заробітну плату в системі прав людини і громадянина, проте однозначно воно займає вагомим місце в цій системі взаємопов'язаних елементів і розглядається як фундаментальне, невід'ємне від права на життя, невідчужуване. Найбільш узагальнені погляди свідчать про наступне: - право на заробітну плату належить до соціальних прав і визначається найбільшою мірою, як елемент права на працю; - право на заробітну плату належить до економічних прав через його економічний характер; - право на заробітну плату має комплексний характер і належить до системи як соціальних так і економічних прав, так як йому притаманні елементи соціального та економічного.

Анотація.

В статті досліджується місце права на заробітну плату в системі конституційних прав людини і громадянина як фундаментальне, невід'ємне від права на життя, невідчужуване. Аналізуються погляди права на заробітну плату як соціального, економічного, а також комплексного соціально-економічного права.

Summary.

The article examines the place of the right to a salary in the system of constitutional human and civil rights as fundamental, inalienable from the right to life, inalienable. Views of the right to wages as a social, economic, and complex socio-economic law are analyzed.

References:

1. Алпатов А.А. Право человека на вознаграждение за труд в контексте соотношения экономики, права и справедливости (теоретико-правовые вопросы) : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 2005. 194 с.
2. Барегамян С.Х. Конституційне право на працю та його реалізація в умовах європейської міждержавної інтеграції : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Маріуполь, 2018. 254 с.
3. Валецька О.В. Правове регулювання оплати праці : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2009. 220 с.
4. Верланов С.О. Економічні і соціальні права людини: європейські стандарти та їх впровадження в юридичну практику України (загальнотеоретичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2008. 18 с.
5. Волкова О.М. Соціальні права особи: поняття, сутність, особливості. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 39-43.
6. Економічні, соціальні й культурні права / під ред. А. Ейде, К. Краузе, А. Розаса; пер. з англ. Г.Є. Краснокутського; наук. ред. Г.Л. Чанишева. Одеса : АО Бахва, 2006. 728 с.
7. Епель О.В. Доктрина захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2020. 416 с.
8. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Голос України*. 2008. № 236.
9. Кириченко Ю.В. Конституційно-правове регулювання прав людини в Україні в контексті гармонізації з законодавством європейських держав : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. 512 с.
10. Краснов Є.В. Основні трудові права: міжнародні стандарти і законодавство України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Одеса, 2008. 206 с.

⁷ Марченко Ю.І. Конституційне право на оплату праці – одне з найважливіших соціально-економічних прав. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 1(14). С. 35, 37-38.

⁸ Валецька О.В. Правове регулювання оплати праці : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Луганськ, 2009. С. 67-68.

11. Марченко Ю.І. Конституційне право на оплату праці – одне з найважливіших соціально-економічних прав. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 1(14). С. 35-40.
12. Мацокін В.В. Право громадян України на достатній життєвий рівень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2008. 20 с.
13. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
14. Права людини в національному та європейському контекстах : підручник / Н.І. Петрецька, Ю.М. Бисага, Д.М. Белов та ін. ; за заг. ред. Н.І. Петрецької, Ю.М. Бисаги. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 482 с.
15. Проблемы общей теории права и государства / Под общ. ред. В.С. Нерсесянц. Москва : НОРМА–ИНФРА–М, 1999. 832 с.
16. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально антропна сутність, змістова класифікація. *Право України*. 2010. № 2. С. 18-22.
17. Саблін Д.А. Права человека : учеб. пособие. Оренбург, 2004. 166 с.
18. Сульженко Ю.О. Поняття та система економічних прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 14-21.
19. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

V. Fridmanska,

Senior Lecturer, Department of Administrative, Financial and Information Law, Law Faculty «Uzhgorod National University»

ORCID ID 0000-0002-8184-6870

e-mail: viktoriya.klyap@uzhnu.edu.ua